

2014-01-16

Skärgårdssamarbetets exekutivkommitté

PM

Skärgårdens framtid – en långsiktigt hållbar utveckling

Skärgårdssamarbetets exekutivkommitté har uppdragit till undertecknade att formulera ett underlag inför en diskussion om skärgårdens framtida utveckling. Vår ambition har varit att åstadkomma ett fylligt underlag som inte nödvändigtvis i alla delar begränsas till våra egna uppfattningar. Vi konstaterar att utvecklingsfrågorna måste ses i ett brett perspektiv där det är nödvändigt att finns lösningar som medverkar till en i bred mening långsiktigt hållbar utveckling i skärgården – ekonomiskt, socialt och miljömässigt.

Utgångspunkten Skärgårdens utveckling påverkas av ett stort antal faktorer och intressen, stundom konkurrerande. En viktig fråga är därför att hantera målkonflikter och söka synergier mellan olika verksamheter och intressen. Ett återkommande problem är att regelverken inte alltid är väl anpassade för de stundom speciella förhållandena i skärgården.

Målbild

De viktigaste övergripande målen för skärgårdens utveckling kan sammanfattas:

- livaktigt och differentierat näringsliv
- tillgång till offentlig och kommersiell service
- tillgång till bostäder för en bofast befolkning
- nödvändiga kommunikationer året runt och robust, utvecklad teknisk infrastruktur
- rik natur med förutsättningar att bestå, på land och i vatten, livskraftiga fiskbestånd
- ett levande, öppet kulturlandskap och tillgängliga kulturmiljöer
- goda förutsättningar för friluftsliv och en konkurrenskraftig besöksnäring inom ramen för en hållbar miljö och som bidrar till länsinvånarnas livskvalitet och regionens attraktionskraft

Näringsliv och sysselsättning

En levande skärgård, vården av kulturlandskapet och skärgårdsföretagandet förutsätter en bofast befolkning i arbetsför ålder. Det kräver i sin tur rimlig tillgång till offentlig och kommersiell service. Förutsättningarna i skärgården är annorlunda, vilket gör nytänkande särskilt viktigt.

Skärgården kännetecknas av avstånd till högre utbildning och kunskapsföretag och begränsad tillgång till kunder och arbetskraft annat än sommarturism. Det är därför angeläget att skärgårdsföretagen utvecklar affärsmodeller som kompenserar för

detta. Att underlätta och stödja entreprenörskap är en nyckelfråga. Detta kan understödjas av det offentliga genom EU-fonder och nationella program för produkt- och tjänsteutveckling, genom att verka för att innovationer kommer även skärgården till del samt genom att kompensera för sämre transportvillkor. Särskilt viktigt är att stimulera unga företagare och möjliggöra för unga vuxna att bosätta sig i skärgården.

Kommuner, landsting, länsstyrelse och andra berörda parter behöver medverka till en **samlokalisering av offentlig och kommersiell service till lämpliga platser för att uppnå synergieffekter** vad gäller ex-vis post/bud-service, betaltjänster och serviceutbud, exempelvis olika slags ombudstjänster (post, systembolag, apotek mm) i butiker, vilket stärker såväl kundnytta som butikernas ekonomiska bas. I utgångspunkten bör sådan koncentration ske till RUF:s kärnöar. Även öar med broförbindelse och replipunkter kan bli aktuella i vissa avseenden.

Sysselsättning i skärgården har sedan länge inneburit mångsyssleri. Nya livsmönster med deltidboende och distansarbete berör inte minst skärgården, där man kan kombinera förvärvsarbete med en attraktiv livsmiljö. Skärgården får en ökande andel högutbildade. Deltidsboende ökar underlaget för lokal service på öarna. Sådana livsmönster och praktiskt taget allt företagande **kräver bra stödfunktioner i form av bredband, post- och paketservice, betaltjänster och transporter av människor och varor.**

Kommunikationer för transporter är en viktig faktor för skärgårdens utveckling. Nyligen beslöt parterna att göra en kartering av viktiga trafikbryggor och klargöra ansvar och roll för berörda aktörer. **Företag och bofasta måste ha rimlig tillgång till vintersäker bryggplats.** Flera replipunkter behöver byggas ut för effektiv bättre lagringskapacitet och väderskydd för trafikanter. Entreprenadarbeten är en viktig och transportkrävande näringsgren.

För närvarande sker en stor satsning på att utveckla skärgårdens besöksnäring. **Kvaliten på besöksanläggningarna behöver överlag förbättras.** Samtidigt finns en efterfrågan av enklare boenden såsom campinganläggningar som överstiger utbudet. Anläggningarnas VA-standard behöver utvecklas, destinationer förädlas och marknadsföras. Den ekonomiska basen för verksamheten behöver stärkas genom att förlänga säsongen utöver några korta sommarveckor. **Erbjudandet kan variera utifrån olika målgrupper**, exempelvis äventyrsturister, träningsgrupper, arbetsteam, pensionärer, skolor men även internationella turister. Vistelsen kan variera mellan dagbesök, längre vistelser och rundturer. Några destinationer har utvecklat egna samarbeten med hotell och besöksnäring i Stockholm.

Natur- och äventyrsturism är en starkt växande sektor. Skärgården kan erbjuda många möjligheter och potentialen är ännu svagt utnyttjad: kajakfärder, segling, camping, fågelskådning, snorkling är exempel.

Ett antal **utlokaliseringar av verksamheter** skedde för ett tiotal år sedan, några har fungerat bra. Nya initiativ finns att erbjuda högklassig arbetsmiljö med bra teknisk standard och logi för grupperns intensivinsatser i ostörd och attraktiv miljö.

Landsbygdsstöd och kompetensutveckling kan utnyttjas för ett differentierat företagande, bl.a. inom besöksnäring och därtill kopplade verksamheter såsom lokal livsmedelsproduktion, livsmedelförädling och restaurangverksamhet.

Utbyggnad av robust teknisk infrastruktur behöver prioriteras, bl.a. utbyggnad av bredband i viktiga områden som inte marknadskrafterna löser, liksom utveckling och utbyggnad av VA-system. Gångse teknik för fastlandsförhållanden lämpar sig inte alltid för skärgården. Nya tekniklösningar måste bejakas.

Minskningen av övergödningen av havsmiljön är en av de största utmaningarna för skärgårdens utveckling. Här behöver kommunerna ta ett större ansvar och offentlig och privat sektor samverka för teknikutveckling. **Utbyggnad av bredband till enskilda fastigheter** pågår på flera håll, därutöver fria surfzoner (Wifi) som ett svar på efterfrågan från dagens besökare, på några ställen i verksamhetsutövarens egen regi.

Avfallshanteringen behöver på många håll utvecklas till gagn både för service och effektivitet. Generellt behöver insatser göras för att minska sopmängden, framför allt på öarna för att minska behovet av dyra transporter. I hamnlägen kan små återvinningsstationer anordnas. Två växande problem är att fritidsbåtfolket slänger en ökande mängd emballage och glasflaskor.

Levnadsvillkor

Tillgång till bra skolundervisning är en nyckelfaktor för unga familjer. Barnantalet är på många håll vikande. Nya regelverk och begränsade kommunikationer försvårar skolförsörjningen. Nya lösningar med stöd av IT-teknik kan behövas. Ett helhetsgrepp för erforderlig tillgång till bra skolundervisning i hela skärgården oberoende av kommungränser behöver tas, inkl. skolskjuts, i den mån inte skolor kan tillgodose på alla kärnöar. Detta bör koordineras med annan koncentration av service. Barn och ungdomar behöver även en rik fritid och möjligheter att umgås med andra i samma ålder på fritiden.

Permanentbostäder i rimliga kostnadslägen för unga skärgårdsgenerationer och anställda i skärgårdsföretagen är en viktig men som det visat sig svår fråga att tillgodose. Ett flertal försök har gjorts. Ett som lyckats men utifrån speciella förutsättningar är Sandhamn. Utbudet permanentbostäder behöver förbättras vid sidan av marknaden för fritidsboende i det högre kostnadslägen

Nya tekniklösningar har utvecklats och fler kan förväntas för att klara viss **sjukvård på distans**. Detta ökar möjligheterna för äldre och sjuka att kunna bo kvar hemma. Tekniken bygger normalt på mobiltjänster, varför det viktigt att tillförsäkra mobilnätet tillräcklig kapacitet och tillförlitlighet för att skapa tillräcklig trygghet och kvalitet i vården.

Skärgårdslandskapet

Ett levande och vackert kulturlandskap med bibehållna biologiska värden förutsätter livskraftiga jordbruksföretag med betesdrift. På många håll sker en igenväxning som förfular landskapet.

Djurhållning i skärgården går knappast att göra lönsam enligt gängse synsätt. Verksamheten är omgärdad av ett omfattande regelverk inte alltid anpassat efter de speciella förhållandena i skärgården. ***Djurhållningen är beroende av långa och sköra orsakskedjor, där ingen länk i kedjan får brista.*** Möjligheterna att verka för att bättre anpassa regelverken för skärgårdens speciella förhållanden bör prövas. Djurhållning ska underlättas genom rådgivningsstöd för hantering av regler och kreativt utnyttjande av befintliga stödsystem. Möjligheter finns att stärka ekonomin genom att bredda verksamheten i anknytning till lantbruket, med exempelvis gårdsbutik, bo på lantgård eller lokal livsmedelförädling: Samarbeten mellan aktörer kan öka attraktiviteten för besökare genom att kunna erbjuda ett bredare koncept och även öka flexibilitet och kapacitetsutnyttjande.

Skärgården är ett särpräglad kulturlandskap med spännande och mångskiftande historia, som borde lyftas fram och utnyttjas bättre som resurs för besöksnäringen.

Marin miljö

Vattenmiljön i skärgården och Östersjön är mycket komplex, särdeles känslig och uppvisar stora problem. Den övergripande tendensen är att vattenmiljön förbättras på somliga håll inne i skärgårdarna men försämras ute i öppna havet. Det viktigaste för vattenmiljön är att minska övergödningen. Mycket näringsläckage stammar från enskilda avlopp, även lantbruket bidrar. Därutöver bidrar utflödet från Mälaren med stora mängder.

Erosionsskadorna på skärgårdens mjuka stränder är omfattande och behöver begränsas. Det rör sig om två olika slags påverkan från båttrafiken, dels sug/tryckverkan från de stora fartygen och dels vågerosion från skärgårdstrafiken. Skadorna sker både i strandkanten och under vattnet, speciellt i grundområden.

Bestånden av rovfisk sviktar på många håll, framför allt i ytterskärgården. Insatser görs för att föda upp och sätta ut yngel. Värdefulla lekmiljöer sammanfaller ofta med lämpliga lägen bryggor och båthamnar. ***Underlag som identifierar de viktigaste yngelområdena är under arbete och ska erbjudas kommunerna för att redan i tidigt skede styra undan påverkan från de mest värdefulla marina miljöerna och samtidigt underlätta lokalisering i andra lägen.***

Vissa fågelarter har under senare år minskat kraftigt. Hela orsaksbilden är inte klarlagd men brist på B-vitamin tycks vara en förklaring. Minken har varit till stor skada för vissa sjöfågelarter, den kraftigt ökade stammen havsörn skattar också fågelbeståndet. Säl och skarv belastar också fiskbestånden, i vilket grad råder delade meningar.

Fritidsfisket är en viktig del i skärgårdens attraktion och även en näringskälla för fiskeguider. Yrkesfisket har krympt under lång tid, men en utredning visar att det finns förutsättningar för ett ökat lönsamt yrkesfiske för direkt avsättning på en lokal fiskmarknad i regionen, utan att överbeskatta fiskbestånden. Fiskodling har under senare år minskat i omfattning, mycket pga strängare miljöregler.

Fokusinsatser

Mot bakgrund av ovanstående kartläggning anser vi att av ovan viktiga utvecklingsfrågor för skärgårdens hållbara utveckling behöver följande fem angelägna frågor ägnas ytterligare, särskilda insatser i länets skärgårdssamarbete:

- *samlokalisering av offentlig och kommersiell service*
- *samverkan för bra skolundervisning i hela skärgården*
- *underlätta för ett diversifierat företagande*
- *djurhållning för att vårda det öppna kulturlandskapet*
- *skydd av viktiga fortplantningsområden för fisk*
- *begränsning av erosions-skadorna.*

Exekutivkommittén föreslås ta ställning till i vilka former och med vilka berörda detta kan ske.

Kjell Jansson

Lena Nyberg

Lars Nyberg